

Offprint

Katolícke biblické dielo

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Vydáva Katolícke biblické dielo, Svit, s cirkevným schválením.

Imprimatur: Mons. František Tondra, spišský diecézny biskup, č. 1-06 zo dňa 3. 1. 2006

Nihil obstat: Anton Tyrol

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Peter FEDOR (Prešov) – Juraj FENÍK (Drienov) – Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Prešov) – Jozef JANČOVIČ (Bratislava) – Róbert LAPKO (Košice) – Milan SOVA (Bratislava) – Peter ŠOLTÉS (Oestrich-Winkel, D) – Jozef TIŇO (Bratislava) – František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) – Pavol VILHAN (Badín) – Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Elena Slaná

Zalamovanie: redakcia

Na príprave publikácie sa podieľali aj Mária Mihulcová

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Blažej Štrba, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 22 42, fax: (+421) 048/418 22 08, redakcia@biblica.sk, www.biblica.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@centrum.sk.

Príspevky sa požadujú tak v elektronickej podobe (disketou alebo pripojeným dokumentom e-mailu, podľa možnosti v Microsoft Word formáte s typom písma Times New Roman), ako aj vo vytlačenej forme (A4, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné typy písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v BibleWorks, tak upresniť aké. Príspevok typu článok alebo poznámka musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov, jeho anglickou verzou a zoznamom bibliografie. Nevyžiadané exempláre sa späť neposielajú. Redakcia si vyhradzuje právo na jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov.

Objednávku posielajte na Katolícke biblické dielo alebo na adresu redakcie.

Bankové konto: 4008274864/7500, IBAN: SK28 7500 0000 0040 0827 4864.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

Studia Biblica Slovaca

© 2011 by Katolícke biblické dielo, Svit

Katolícke biblické dielo, Nábrežie Jána Pavla II, 697/4, 059 21 Svit – SK, www.kbd.sk

Tlač: PUBLICA, publica.nitra@gmail.com

Printed in Slovakia

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Čarodejníctvo a trest smrti (Ex 22,17)

Fides Iveta Strenková CJ

Predmetom tejto štúdie je legislatívne nariadenie týkajúce sa mágie (Ex 22,17) zahrnuté v Knihe zmluvy (Ex 20,22–23,33).^{*} Masoretský text מְכַשְׁפָּה לֹא תִחַיֶּה, je zvyčajne prekladaný: «Čarodejnicu nenecháš nažive!», alebo «Tú, ktorá sa zaoberá mágiou, nenecháš žiť!». Staroveké aj moderné preklady však potvrdzujú problematické čítanie tohto nariadenia a jeho interpretáciu. Prvý problém predstavuje ženský rod participia slovesa כָּשַׁף a rovnako aj jeho význam. Druhý je spojený s klasifikáciou klauzuly a interpretáciou príkazu, či ide o trest smrti, alebo nie. Po zodpovedaní týchto otázok sa budeme zaoberať dvoma textami (2 Kr 9,22 a Nah 3,4), ktoré podobne ako príkaz v Ex 22,17 pripisujú praktizovanie mágie postave ženy – reálnej alebo personifikovanej – a v ktorých takéto počínanie zapríčinilo ich smrť, resp. zánik. Poukážeme na to, že z hľadiska intertextuality sú tieto texty alúziou na príkaz o čarodejníctve a zároveň sú jeho rozšíreným pochopením.

Kým sa zaoberá klauzula v Ex 22,17?

Ex 22,17 predstavuje jediné miesto v Biblii s výskytom slovesa כָּשַׁף v ženskom rode. Staroveké preklady zaznamenávajú gramatické zmeny týkajúce sa rodu a čísla slovesa כָּשַׁף, čo potvrdzuje rôzne vnímanie a interpretáciu použitého ženského prídavia.

LXX φαρμακοὺς οὐ περιποιήσετε a latinský preklad **Vulgata** *maleficos non patieris vivere* prekladajú ženské prídavia sg. akuzatívom muž. rodu v pl., ktorý je potrebné chápať ako zahrnujúci oba rody. V **Targum Neofiti** je namiesto slovesa כָּשַׁף použité synonymum חָרַשׁ a termín je explicitne uvedený tak v ženskom, ako aj v mužskom rode: כָּל חָרַשׁ וְחָרְשָׁה לֹא תִקְיִין. **Targum Pseudo Jonathan** zasa použil všeobecnú formuláciu, ktorá zahŕňa každého, kto sa zaoberá mágiou: כָּל עֲבִיד חָרְשִׁיתָא לֹא תִקְיִין.

^{*} Chcem sa poďakovať P. Dubovskému a M. Varšovi za pozorné prečítanie článku a konkrétne pripomienky. Samozrejme, zodpovednosť za konečnú verziu, závery a zostávajúce chyby je moja vlastná.

Vysvetlenie týkajúce sa ženskej formy slovesa ako indikácie, že praktizovanie mágie a divinácie bolo v tom čase dominantou žien, nachádzame už v babylonskom Talmude (b. Sanh. 67a)¹. Prípád uvedený v 1 Sam 28, kde kráľ Šaul žiada, aby mu našli v krajine ženu, ktorá má schopnosť vyvolávať duchov, slúžil rovnako na podporenie tejto hypotézy, avšak v Biblii nachádzame aj iné texty, ktoré potvrdzujú, že tu nejde výlučne o “ženské povolanie”. V Kódexe svätosti (Lv 20,27) sa hovorí o mužovi a žene, ktorí majú schopnosť vyvolávať duchov a komunikovať s nimi. Tu nasleduje explicitne formulovaný trest smrti, a to formou ukameňovania. Okrem toho je dôležité podotknúť, že na viacerých miestach Biblie nachádzame mužské particípium slovesa קָשַׁב (Ex 7,11; Dt 18,10; Mal 3,5; Dan 2,2).

Z tohto dôvodu je vhodnejšie chápať použité ženské particípium, ako navrhuje Christoph Dohmen, ako *nomen actionis*, t.j. ako označujúce vykonávanú aktivitu, a nie ako *nomen agentis*, t.j. toho, kto ju vykonáva². Tým sa ťažisko presúva z osoby na samotný koncept mágie. Zostáva nezodpovedaná otázka, či sa v rozoberanej klauzule použitý termín קָשַׁב vzťahuje na niektorú konkrétnu formu mágie a divinácie, alebo je ním vyjadrená mágia ako taká. Ak ide o všeobecný pojem, aká je potom podstata tohto príkazu?

Výskyt slovesa קָשַׁב a podstatných mien s ním spojených je v Biblii nízky, celkovo trinásť miest³. Ako bolo spomenuté vyššie, Ex 22,17 je jediné

¹ Hypotézu dominantného postavenia ženy v mágii uvádzajú aj mnohé moderné komentáre. V niektorých prípadoch je doplnená konštatovaním, že nejde o výlučné postavenie, v iných ostáva otvorená (porov. AUZOU, Georges: *De la servitude au service. Étude du livre de l'Exode*, Paris : Éditions de l'Orante, 1961, 333; CHILDS, Brevard S.: *The Book of Exodus. A Critical, Theological Commentary (OTL)*, Philadelphia : The Westminster Press, 1974, 478; JACOB, Benno: *The Second Book of the Bible. Exodus*, Hoboken (NJ) : KTAV, 1992, 703; SEFATI, Yitschak – KLEIN, Jacob: *The Law of the Sorceress (Exodus 22:17[18]) in the Light of Biblical and Mesopotamian Parallels*. In: COHEN, Chaim – HURVITZ, Avi – PAUL, Shalom M. (eds.): *Sefer Moshe. The Moshe Weinfeld Jubilee Volume. Studies in the Bible and the Ancient Near East, Qumran, and Post-Biblical Judaism*, Winona Lake (IN) : Eisenbrauns, 2004, 178; PROPP, William H.C.: *Exodus 19–40. A New Translation with Introduction and Commentary, AncB 2A*, New York : Doubleday, 2006, 127, 255).

² Porov. DOHMEN, Christoph: *Exodus 19–40 (HThKAT)*, Freiburg : Herder, 2004, 146, 171. Autor prekladá verš: «Wer Magie treibt, denn sollst du nicht am Leben lassen», takže nie tak samotný preklad textu, ako interpretácia je pokusom ukončiť diskusiu vzťahujúcu sa na použitú slovesnú formu v ženskom rode.

³ Sloveso vo forme *piel* sa nachádza v Ex 7,11; 22,17; Dt 18,10; 2 Krn 33,6; Dn 2,2 a Mal 3,5 a ako podstatné meno (קָשַׁבִּים) v 2 Kr 9,22; Iz 47,9.12; Jer 27,9 (tu je použitá forma קָשַׁבִּים); Mich 5,11 a Nah 3,4 (2x).

miesto v Biblii, kde sa termín vyskytuje samostatne, keďže prevažne ho nachádzame spolu s ďalšími pojmami označujúcimi praktizovanie mágie a divinácie⁴. V 2 Kr 9,22 a Nah 3,4 pojem tvorí jeden z komponentov slovnej dvojice «smilstvá a čary»⁵ a u proroka Malachiáša (3,5) otvára zoznam rôznych prestúpení proti niektorým prikázaniam Dekalógu zahrnujúcim sociálne vzťahy. V niektorých textoch sa spolu so slovesným koreňom כִּשַׁף spomínajú iné formy divinácie:

Ex 7,11	Dt 18,10-11.14	2 Krn 33,6	Iz 47,9.12 11.15	Jer 27,9	Dan 2,2	Mich 5,11
חֲכָמִים						
חֲרָטָם					חֲרָטָם	
	קִסָּם [bis]			קִסָּם		
	עֵנָן II [bis]	עֵנָן II		עֵנָן II		עֵנָן II
	נִחַשׁ	נִחַשׁ				
	חִבֵּר		חִבֵּר [bis]			
	אוֹב+שֹׂאֵל	אוֹב+עֹשֶׂה				
	יָדְעֵנִי+שֹׂאֵל	יָדְעֵנִי+עֹשֶׂה				
	הַמְתִּים+דָּרַשׁ					
	חִפִּיל עֵבֶר בֵּן בָּאֵשׁ+	חִפִּיל עֵבֶר בֵּן בָּאֵשׁ+				
			שָׁחַר III			
				נְבִיא		
				חִלּוּם		
					אֲשַׁף	

Pozastavíme sa teraz pri texte Dt 18,10-11, ktorý – ako jasne vidieť z tabuľky – predstavuje najrozsiahlejšiu akumuláciu týchto termínov:

לֹא יִמָּצֵא בָּךְ נִחָשׁ נְבִיא חִלּוּם אֲשַׁף
 מִעֲבִיר בְּנוֹדְבָתוֹ בָּאֵשׁ kto by kázal svojmu synovi alebo dcére prejsť ohňom,

⁴ Porov. ANDRÉ, Gunnel: כִּשַׁף. In: *ThWAT* IV, 1984, 375-381; RUPPERT, Lothar: קִסָּם. In: *ThWAT* VII, 1993, 78-84.

⁵ Na základe týchto výskytov Houtman prekladá text: «A woman who seduces to immorality you shall not allow to live» a tvrdí, že מְכַשֶּׁפָּה nie je čarodejnicou, ale ženou, ktorá hľadá, ako zviest' mužov a dostať ich svojim kúzlom do svojej moci a vďaka svojmu neodolateľnému pôvabu je považovaná za ženu, ktorá disponuje skrytými silami (Porov. HOUTMAN, Cornelis: *Exodus*. Chapters 20–40 (HCOT), Leuven : Peeters, 2000, 212). Takýto preklad a tvrdenie sú ťažko prijateľné, a ako bude následne ilustrované v intertextuálnej analýze, ani v textoch 2 Kr 9,22 a Nah 3,4 nejde o zväzanie k nemorálnym skutkom.

קָסַם קְסָמִים מְעִיֵּן kto by sa vypytoval veštcov, predpovedal,
 וּמִנְחָשׁ וּמְכַשֵּׁף vykladal znamenia; nech niet čarodejníka;
 וְחֹבֵר חֶבֶר וְשֹׂאֵל אוֹב וַיִּדְעֵנִי zaklínača, nikoho, kto by sa radil s duchmi alebo
 s hádačmi
 וַיִּדְרֹשׁ אֶל-הַמְּתוּיִם alebo by sa pýtal mŕtvych.

Určiť s presnosťou, aký typ mágie sa vzťahuje na ten-ktorý pojem, nie je dnes jednoduché⁶. Je skôr jasné, že v deuteronomistickej redakcii sa tieto pojmy stali synonymami a o jednotlivých typoch môžeme hovoriť skôr vo všeobecnosti⁷. Všetky predstavujú médium, ktorým sa človek, resp. ľud, snažil dosiahnuť poznanie budúcnosti, dostať Božiu odpoveď alebo ju nejakým spôsobom ovplyvniť. V istom zmysle by sa dalo povedať, že tieto praktiky chcú “donútiť” Boha, aby niečo potvrdil alebo aby konal v prospech, alebo v neprospech niekoho.

Bezprostredný kontext Dt 18,10-11 objasňuje niekoľko dôležitých aspektov aj na pochopenie príkazu nachádzajúceho sa v Ex 22,17:

v. 9	Keď	prídeš do krajiny, ktorú ti dá Pán, tvoj Boh
	NENAUČÍŠ SA napodobňovať	<u>ohavnosti</u> tamojších národov!
vv. 10- 11	NENÁJDE SA medzi vami nikto, kto [ZOZNAM SIEDMICH PRAKTÍK MÁGIE A DIVINÁCIE]	
v. 12	Lebo	<u>v ohavnosti</u> pred Pánom sú tí, čo ich konajú
	pre	<u>tieto ohavnosti</u> Pán, tvoj Boh ich vyženie pred tebou.
v. 13	Bud' dokonalý a bezúhonný pred Pánom, svojím Bohom!	
v. 14	Lebo	tieto národy, ktoré ty vyženieš, <i>počúvajú čarodejníkov a hádačov;</i>

⁶ Jeffers sa pokúsila definovať jednotlivé typy mágie. Pokiaľ ide o slovesný koreň כָּשַׁף, autorka potvrdzuje jeho zriedkavý výskyt a neistú etymológiu, čo znamená, že profesia osôb zaoberajúcich sa týmto druhom mágie zostáva neistá. Nakoniec predsa len navrhuje, že ide o určitý druh bylinného liečiteľstva. Zvláštnu pozornosť venuje pasáži Mich 5,11-12, ale jej argumentácia nie je úplne presvedčivá (Porov. JEFFERS, Ann: *Magic and Divination in Ancient Palestine and Syria* /SHCANE 8/, Leiden : Brill, 1996, 65-70).

⁷ Porov. CHILDS, *Book of Exodus*, 478; MAYES, Andrew D.H.: *Deuteronomy*. Based on the Revised Standard Version (NCBC), Grand Rapids (MI) : Wm. B. Eerdmans, 1981, 280; BRAULIK, Georg: *Deuteronomium II*. 16,18-34,12 (NEchtB), Würzburg : Echter Verlag, 1992, 134.

	<i>Ale</i> tebe,	to takto NEDAL Pán, tvoj Boh.
v. 15	PROROKA AKO SOM JA, spomedzi teba, z tvojich bratov, vzbudí pre teba Pán, tvoj Boh.	
	<i>Jeho počúvajte.</i>	

Deuteronomista hodnotí negatívne všetky praktiky menované vo vv. 10-11 a vo v. 12, všetkým dáva spoločného menovateľa – sú «ohavnosťami». Opakovaná negácia praktík divinácie a mágie sa v skrátenej forme objavuje vo v. 14, kde slúži na uvedenie úlohy proroka. Nachádzame tu veľmi jasne formulovanú konfrontáciu «čarodejník» (resp. rôzne druhy mágie a divinácie) verzus «prorok». Jeho bližšia špecifikácia cez prirovnanie – «ako ja», to znamená «ako Mojžiš» (v. 15), stavia tento text Deuteronomia do úzkeho vzťahu ku klauzule z Knihy zmluvy. Dt 18,16 sa dokonca explicitne odvoláva na skúsenosť ľudu na hore Horeb, kde Boh uzavrel s ľuďom zmluvu: «Tak, ako si si žiadal od Pána, svojho Boha, na Horebe, v deň zhromaždenia, keď si povedal: „Nechcem ďalej počúvať hlas Pána, svojho Boha, a hľadiť na tento velikánsky oheň, aby som nezomrel!”». Na Sinaji sa Boh obracia na Mojžiša, ktorý má jeho slová sprostredkovať Izraelu, tak ako si to žiadal sám ľud (Ex 20,18-21). V literárnom kontexte je samotná Kniha zmluvy Božou rečou a v istom zmysle môžeme považovať text Deuteronomia za príslub pokračovania Božej komunikácie spôsobom, ako Boh komunikoval s ľuďom pri uzavretí Zmluvy⁸. Na druhej strane tento spôsob komunikácie má byť v Izraeli jediným spôsobom, ktorým Boh dáva spoznať ľudu svoju vôľu.

Uskutočnená intertextuálna analýza nám dovoľuje tvrdiť, že tak ako pasáž z Deuteronomia, rovnako aj nariadenie v Ex 22,17 poukazuje na podstatu normy o čarodejníctve, v ktorej ide o vzťah medzi Bohom a vyvoleným ľuďom a o štruktúru a poriadok v spoločenstve, ktorému Boh zjavuje svoje slová a svoju vôľu cez proroka. Divinácia a mágia tak predstavujú v oboch právnych textoch ohrozenie tohto vzťahu medzi Izraelom a Bohom.

Hovorí klauzula o treste smrti?

Druhá časť rozoberanej klauzuly v Ex 22,17, ktorú tvorí výraz לֹא תִחַיֶּה, je rovnako diskutovaná ako jej prvá časť. Text je zvyčajne prekladaný imperatívom «Nenecháš nažive!», čo znamená, že MT je chápaný ako imperfektum slovesa חָיָה vo forme *piel*, 2. os. sg. muž. rodu. Na základe toho je

⁸ Porov. DOHMEN, *Exodus 19–40*, 172.

dané nariadenie často považované za jednu z apodiktických noriem, ktoré sú v Knihe zmluvy adresované Izraelu priamo v 2. os. sg./pl. muž. rodu.

Dekrét v Ex 22,17 sa však otvára príčastím, rovnako ako dva po nej nasledujúce štatúty (Ex 22,18-19) a ako sekcia noriem v predchádzajúcej kapitole (Ex 21,12.15.16.17). Z tohto dôvodu príkaz o čarodejníctve môže byť spolu s ostatnými nariadeniami klasifikovaný ako *participle laws*⁹. Tieto nariadenia opisujú v protasi určité správanie, ktoré je vyjadrené príčastím, a v apodosi je následne formulovaný trest v 3. os. sg. pre kohokoľvek, kto takto koná¹⁰. Zatiaľ čo vo všetkých štyroch prípadoch v Ex 21,12.15-17 je v apodosi použitá tá istá syntagma מוֹת יוֹמָת «musí zomrieť/iste zomrie», ktorá je v legislatívnych textoch technickým termínom na vyjadrenie trestu smrti, v sérii troch zákonov zaoberajúcich sa mágiou, sodomiou a apostázou (Ex 22,17-19) nachádzame tri rôzne formulácie pre potrestanie daného konania¹¹:

מְכַשְׁפָּה לֹא תַחֲיֶיהָ	Čarodejnicu nenecháš nažive!
כָּל-שֹׂכֵב עִם-בְּהֵמָה מוֹת יוֹמָת	Každý kto obcuje so zvierat'om, musí zomrieť!
זִבַּח לְאֱלֹהִים יִחְרָם בְּלֹתִי לַיהוָה לְבַדּוֹ	Kto prináša obeť bohom, okrem jedinému Pánovi, prepadne kliatbe (smrti)!

Vo v. 18 je prítomná vyššie spomínaná formulácia «musí zomrieť/iste zomrie» a vo v. 19 je použitý koncept kliatby *cherem* (חֵרֵם; forma *hofal*), čo rovnako znamená úplné zničenie, vyhubenie, smrť (porov. Lv 27,29). Môžeme

⁹ Pre všeobecný úvod ku Knihe zmluvy porov. JOHNSTONE, William: *Exodus* (OTG), Sheffield : JSOT Press, 1990, 53-59; CRÜSEMANN, Frank, *Die Tora. Theologie und Sozialgeschichte des alttestamentlichen Gesetzes*, München : Kaiser, 1992, 132-234. V delení zákonov, ktoré navrhuje Johnstone, zodpovedá takzvaným *participle laws* podskupina «the 'whoever' type».

¹⁰ JOHNSTONE, *Exodus*, 55.58, je presvedčený, že formulácia nariadenia v druhej osobe sg. bola zapríčinená bezprostredným kontextom apodiktických noriem (Ex 22,20n), ale zároveň je aj dôsledkom procesu, v ktorom sa právny kódex stával kódexom zmluvy s Bohom; to znamená, že časti obsahujúce מְכַשְׁפִּים a חֻקִּים (nariadenia a štatúty/dekréty) boli rozšírené o rámec tvoriaci מִצְוֹת וּדְבָרִים (prikázania a slová):

דְּבָרִים/מִצְוֹת	מְכַשְׁפִּים	חֻקִּים	מְכַשְׁפִּים	חֻקִּים	דְּבָרִים/מִצְוֹת
20,22-26	21,1-11	21,12-17	21,18-12,16	22,17-19	22,20-23,19

¹¹ Viacerí autori vidia práve trest smrti ako prvok, ktorý úzko spája normy v Ex 21,12.15-17 a 22,17-19 (porov. CRÜSEMANN, *Tora*, 171.196; DOHMEN, *Exodus 19-40*, 170).

Syntagma je hned' v nasledujúcom verši (v. 17) vysvetlená uplatnením kliatby *cherem* (פִּי־הַחֶרֶם תַּחֲרִימִם), z čoho jasne vyplýva, že príkaz vyjadruje ich úplné vyhubenie. Téma kliatby *cherem* však predstavuje náhlu zmenu vzhľadom na predchádzajúce verše (Dt 20,1-14), a ako zdôrazňuje Crüsemann, vo v. 17 je dôležité mať na pamäti, že Mojžišova reč bola fiktívne prednesená pred vstupom do zaslúbenej zeme, ale v čase neskorej monarchie také prikázanie nemalo v skutočnosti opodstatnenie, lebo menované kanaánske národy už neexistovali. V tejto perspektíve vv. 15-18 sú napomenutím, výstrahou, a nie prikazom na uskutočnenie¹⁴. Ak teda ide o výstrahu, relevantný prvok celého celku tvorí účelová podrad'ovacia veta vo v. 18:

«... aby vás nenaučili robiť všetky ohavnosti (לִמְעַן אֲשֶׁר לֹא־יִלְמְדוּ) (אֲחֲכֶם לַעֲשׂוֹת כָּכָל תּוֹעֲבֹתָם), ktoré robievali oni svojim bohom, a vy by ste tým zhrešili proti Pánovi, svojmu Bohu».

Pozornému čitateľovi neujde úzke prepojenie tohto odseku s vyššie rozoberaným textom Dt 18,9-15, týkajúcim sa zákazu praktizovať akúkoľvek formu divinácie a mágie. Všimnime si vzájomné podobnosti v opise týchto textov, ktoré sú vyjadrené formou príkazu pri zaujatí zeme:

Dt 18,9-15	Dt 20,15-18
Vstup do zaslúbenej zeme, darovanej Bohom	Boh daruje Izraelu ako dedičstvo mestá krajiny
Príkaz: Nenaučiť sa napodobňovať ohavnosti národov	Príkaz: Nenechať nikoho nažive
Príkaz: Nekonať žiadnu formu divinácie, mágie	Príkaz: Vyhubiť národy
Motivácia – <i>príčina</i> (בְּגִלָּל): Boh vyháňa tieto národy zo zeme pre ohavnosti, ktoré konajú	Motivácia – <i>účel</i> (לִמְעַן אֲשֶׁר): Národy sú vyhubené, aby nenaučili Izrael napodobňovať ich ohavnosti

Napriek tomu, že dynamika týchto dvoch textov je odlišná, zhoda v ich podstate je evidentná. Je ňou hrozba, ktorú pre Izrael predstavujú «ohavnosti národov». Kým ony sú v Dt 18 príčinou postoja zameraného voči národom, v Dt 20 predstavujú finalitu konania. Aj keď text Dt 20 neupresňuje, o akú činnosť ide, a iba vo všeobecnosti sa zmieňuje, že sú to ohavnosti, ktoré tieto národy konali svojim bohom, vzájomné porovnanie textov nám dovoľuje

¹⁴ CRÜSEMANN, *Tora*, 155.284. Porov. tiež BRAULIK, *Deuteronomium*, 149.

tvrdiť, že v tejto formulácii sú zahrnuté aj formy divinácie a mágie, tak ako sú menované v Dt 18. V istom zmysle tieto dva texty stavajú vedľa seba koncept idolatrie a koncept veštenia a mágie. Rozdiel je viditeľný aj v použití termínov pre opis zaobchádzania s národmi. Literárna formulácia kompletného zničenia v Dt 20 sa javí tvrdšia a radikálnejšia, ale rovnako aj vyhnanie národov zo zeme (ירש; forma *hifil*)¹⁵ môže byť v širšom zmysle považované za ich zánik, smrť, keďže existencia národa ako politického subjektu je viazaná na územie. Praktiky okolitých národov sú v deuteronomistickej redakcii chápané ako vážne ohrozenie viery Izraela a jeho vzťahu k Bohu, a z tohto dôvodu je postoj voči národom formulovaný radikálne.

Vyhnanie zo zaslúbenej zeme a odvedenie do exilu zažil aj samotný Izrael. Je pozoruhodné vidieť, že aj v neskoršej biblickej tradícii sa napodobnenie konania národov objavuje ako teologická motivácia straty zeme, tentoraz pre Izrael. V 2 Krn 33 je z kultu cudzím bohom a z praktizovania rôznych druhov divinácie a mágie obvinený júdsky kráľ Manasses. 2 Krn 33,6 predstavuje druhú najväčšiu skupinu obsahujúcu pojmy sémantického poľa divinácie a explicitne menuje čarodejníctvo¹⁶. Rámec deja tvorí 2 Krn 33,2 a 9, pričom v. 2 je kombináciou Dt 18,9 a 12, zatiaľ čo v. 9 predstavuje priťažujúcu skutočnosť, ktorá spočíva v tom, že kráľ zvedol ľud k tomu, aby konal horšie ako národy, ktoré pred nimi vyhubil Pán, čo biblický autor označuje ako konanie popudzujúce Boha (v. 6b).

Dt 18,9		כְּתוּעֲבוֹת הַגּוֹיִם		עֲשָׂה
Dt 18,12	ירש+יהוה מִפְּנֵיךְ	וּבְגִלְלַת הַתּוֹעֲבֹת הָאֵלֹהִים		
2 Krn 33,2	ירש+יהוה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל	כְּתוּעֲבוֹת הַגּוֹיִם	בְּעֵינֵי יְהוָה הָרַע	עֲשָׂה
2 Krn 33,6b	לְהַכְעִיֵּסוּ		בְּעֵינֵי יְהוָה	עֲשָׂה

¹⁵ CHILDS, *Book of Exodus*, 477-478, interpretuje aj príkaz v Ex 22,17 práve v tomto širšom zmysle ako «vyhnanie z krajiny».

¹⁶ V 2 Krn 33 ide o prepracovaný text 2 Kr 21. Úvod s podrobným popisom Manassesových priestupkov (2 Krn 33,1-9) je plne zakotvený v deuteronomistickej tradícii, a je prevzatý takmer identicky. Vzhľadom na dva zoznamy veštenia v 2 Krn 33 a 2 Kr 22,6 môžeme pozorovať nepatrné rozdiely. Na začiatku verša je v Knihe kroník pridané emfatické osobné zámeno הוּא; sg. slova 'syn' je zmenený na pl. 'synovia'; v texte je spresnené miesto obetovania detí v údolí Ben-Chinnom; a medzi formy veštenia, je pridaný termín כִּשְׁף.

			הָרַע	
2 Krn 33,9	שָׁמַר+יְהוָה	מִן־הַגּוֹיִם	רָע	עָשָׂה
	מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל			

Keďže Izrael nevenoval pozornosť Božiemu slovu, nasleduje trest – Boh poslať asýrske vojsko, ktoré odvedie kráľa a vládnucu elitu do Babylonu (vv. 10-11)¹⁷.

Pozoruhodná je interpretácia deuteronomistu a neskorších biblických autorov vzhľadom na potrestanie vyvoleného národa (2 Kr 21//2 Krn 33). Aj keď na prvý pohľad sa text Dt 18,9-15 môže javiť ako príkaz bez uvedenia trestu¹⁸, analýza textov nám dovoľuje vidieť to, čo je tam vyjadrené implicitne. Biblické texty poukazujú jasne na to, že trest, resp. teologická interpretácia príčiny zániku júdskeho kráľovstva a exilu Izraela, je formulovaná rovnakým spôsobom ako príčina vyhnania a zničenia národov pred vstupom Izraela do zaslúbenej zeme. Strata zaslúbenej zeme a exil Izraela sú dôsledkom rôznych príčin, medzi ktorými je uvedené praktizovanie divinácie, mágie a idolatrie.

Koncept uplatnenia kľatby *cherem*, ako aj vyhnanie zo zeme zahrnujú v sebe konotáciu zániku a smrti. Táto analýza ilustruje, že literárne použitie syntagmy *לֹא תִהְיֶה+לָא* vo forme *piel* v kontexte Dt 20,15-18 poukazuje na podstatu príkazu – nenechať nikoho nažive. Povedali sme, že text je výstrahou pre samotný Izrael, a tak radikálnosť príkazu naznačuje závažnosť dôsledkov takého správania pre celé spoločenstvo Božieho ľudu. Toto je perspektíva, v ktorej je potrebné interpretovať aj použitie slovného spojenia *לֹא תִהְיֶה* v Ex 22,17. Trest smrti, formulovaný touto syntagmou, zdôrazňuje nebezpečenstvo praktík divinácie pre vzťah vyvoleného národa k Bohu a náboženský kontext je explicitne vyjadrený aj v Ex 22,19. Ak je správna hypotéza Johnstona, že daný verš – spolu s Ex 21,1-11 – predstavuje malé následné úpravy (2. os. slovesa namiesto 3. os.) v procese transformácie právneho kódexu na zmluvný kódex s Bohom¹⁹, odlišnosť formulácie príkazu o čarodejníctve nemusí byť vnímaná iba ako náhodne podmienená blízkym kontextom apodiktických zákonov. Ona môže rovnako odzrkadľovať dôraz položený na vzťah s Bohom, ktorý je potvrdený zmluvou, a na dopad daného konania naň.

¹⁷ Tento moment predstavuje markantný rozdiel vzhľadom na 2Kr 21, kde vina júdskeho kráľa je predstavená ako príčina zničenia Jeruzalema a zániku júdskeho kráľovstva.

¹⁸ Porov. SEFATI – KLEIN, *Law of the Sorceress*, 174.176.

¹⁹ Porov. JOHNSTONE, *Exodus*, 58.

Jezabel a Ninive, obvinené z čarodejníctva

Analýza príkazu, tak použitého termínu קִשְׁפָּה , ako aj formulácie trestu smrti, poukázala na jeho podstatu, t.j. na ohrozenie, ktoré pre Izrael a jeho vzťah s Bohom predstavovala divinácia a mágia praktizovaná cudzími národmi. Aj keď rozbor potvrdil, že v Ex 22,17 nejde o “ženské povolanie”, ale že použitá gramatická forma slovesa znamená aktivitu ako takú, chceme sa teraz pozastaviť pri dvoch textoch, v ktorých zaobranie sa mágiou je v Biblii pripísané práve ženskej postave – reálnej či personifikovanej²⁰. V týchto textoch kľúčový pojem – slovesný koreň קִשְׁפָּה – je zároveň považovaný za príčinu ich konca.

Prvou ženou je Jezabel, fenická princezná (2 Kr 9,22), a druhou je personifikované mesto Ninive (Nah 3,4), z čoho zjavne vyplýva, že obe predstavujú cudzie národy. V týchto textoch sa vedľa podstatného mena קִשְׁפָּיִם , «čary», neobjavuje iný pojem zo sémantického poľa divinácie, ale nachádzame tu termín זְנוּנִים , «smilstvá». Toto slovné spojenie slúži ako obvinenie týchto dvoch postáv. Aký postoj alebo aké správanie je kritizované týmto literárnym vyjadrením? V intertextuálnej analýze sa pokúsime poukázať na vzájomný vzťah medzi Ex 22,17 a týmito textami. Koncízne pojmy קִשְׁפָּיִם a זְנוּנִים slúžia aj v týchto biblických textoch na vyjadrenie konceptu veštenia, náboženských praktík cudzích národov a idolatrie. Smrť Jezabel a zánik Ninive a celej asýrskej ríše sú radikálnym trestom. Je potrebné ich interpretovať v perspektíve ohrozenia, ktoré tieto postavy a nimi predstavované praktiky znamenali pre vieru vyvoleného ľudu.

Obvinenie Jezabel²¹ z praktizovania čarov sa objavuje v naratívnom kontexte sprisahania proti kráľovi Joramovi (2 Kr 9). Predtým ako dôjde k zavraždeniu izraelského kráľa, narátor uvádza krátky dialóg medzi Joramom a Jehu, ktorí sa stretnú na poli Nabota. «Keď Joram uvidel Jehua, pýtal sa: “Je

²⁰ V Biblii nachádzame ešte jeden text, kde subjektom praktizovania mágie je žena, personifikované mesto Babylon (Iz 47). V tejto štúdiu sa týmto textom nebudeme bližšie zaoberať, nakoľko čary v ňom nie sú vyobrazené ako príčina zániku. Prorok skôr poukazuje na ich neúčinnosť.

²¹ V našej štúdiu sa pohľad koncentruje na literárnu postavu Jezabel, čo však nevylučuje jej historickú existenciu. K tejto problematike pozri nedávno publikovanú štúdiu PRUIN, Dagmar: What is in Text? – Searching for Jezabel. In GRABBE, Lester L. (ed.): *Ahab Agonistes. The Rise and Fall of the Omri Dynasty* (LHB/OTS 421), London – New York : T & T Clark, 2007, 208-235.

všetko v poriadku (הַשְּׁלוֹם), Jehu?” On odpovedal: „Aký poriadok (מָה הַשְּׁלוֹם), dokiaľ ešte trvajú smilstvá tvojej matky Jezabel a jej mnohé čary?” (עַד־יָנוּיִי) (אִיזְבֵּל אִמִּי וְכַשְׂפִּיָּהּ הַרְבִּים)». Odpoveď je na prvý pohľad prekvapujúca a čitateľovi sa môže zdať neadekvátne. Čo sa skrýva za takouto invektívou a na čo sa odvolávajú slová Jehua?

Tento verš sa vzťahuje na odsúdenie kráľa Achaba, celého jeho potomstva a kráľovnej Jezabel vypovedané prorokom Eliášom v 1 Kr 21,20-24. Trest je ohlásený v naratívnom kontexte veľmi známeho príbehu o uzurpovaní Nabotovej vinice (1 Kr 21,1-29), v ktorom Jezabel zohrala rozhodujúcu úlohu. Korupciou starších a predstavených mesta dosiahla odsúdenie nevinného Nabota s cieľom získať pre Achaba pozemok, ktorého sa Nabot nechcel vzdať. Napriek tomu v nasledujúcich veršoch (1 Kr 21,25-26)²², keď narátor vysvetľuje a potvrdzuje vážnosť Achabovho zločinu, obvinenie Jezabel sa zjavne netýka iba intríg strojených proti Nabotovi. Jezabel je pripísaná vina za zvädzanie Achaba (אֲשֶׁר־הִסְתָּה אֹתוֹ אִיזְבֵּל אִשְׁתּוֹ), takže on konal zlo v Pánových očiach a jeho ohavné konanie je konkretizované ako nasledovanie modiel Amorejčanov (וַיִּתְעַב מְאֹד לְלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלְלִים), ktorých Pán vyhnal pred Izraelitov. V týchto dvoch veršoch nie je ťažké rozpoznať jazyk deuteronomistu, ako to prezrádza aj typická formulácia «konať zle v Pánových očiach»²³. Čo sa týka samotného kľúčového slova použitého v obvinení Jezabel (1 Kr 21,25-26), sloveso כוּת vo forme *hifil*, «zvädzať, navádzať na niečo, popudzovať», sa vyskytuje v Biblii zriedkavo. Dôležitý je jeho výskyt v Dt 13,7, kde je súčasťou state obsahujúcej napomenutia a zákaz týkajúci sa tých, ktorí by chceli zviest' Izrael, aby slúžil cudzím bohom. Deuteronomický kódex explicitne prikazuje usmrtiť ukameňovaním každého, kto by sa o to pokúšal, aj najbližších príbuzných (Dt 13,10-11)²⁴. Čítať obvinenie proti fenickej

²² PRUIN, What is in Text?, 213, poukazuje v diachronickej analýze na to, že touto poznámkou z pera deuteronomistickej redakcie sa presunula zodpovednosť za kult cudzích bohov z Achaba (1 Kr 16,31) na Jezabel (1 Kr 21,25-26).

²³ Porov. GRAY, John: *I & II Kings. A Commentary*, Philadelphia : Westminster, 1970, 443; WEINFELD, Moshe: *Deuteronomy and the Deuteronomic School*, Oxford : Clarendon, 1972, 320.323.341.342; LONG, Burke O.: *I Kings. With an Introduction to Historical Literature (FOTL 9)*, Grand Rapids (MI) : Eerdmans, 1984 229; SWEENEY, Marvin A.: *I & II Kings. A Commentary*, Louisville (KY) – London : Westminster John Knox, 2007, 252.

²⁴ Porov. CRONAUER, Patrick T.: *The Stories about Naboth the Jezreelite. A Source, Composition and Redaction Investigation of 1 Kings 21 and Passages in 2 Kings 9 (LHB/OTS 424)*, London : T & T Clark, 2005, 81-84.

princeznej z tohto zorného uhla znamená presunúť ho na inú úroveň a vložiť ho do širšieho kontextu celého cyklu o Eliášovi, hlavne 1 Kr 18–19. Tu Jezabel vystupuje ako tá, ktorá podporuje kult Bála, vydržiava Bálových prorokov a zabíja prorokov Pána (1 Kr 18,4.13.19; 19,1-2). Aj v slovách Elizeovho posla pri pomazaní Jehua za kráľa sa zánik Achabovej dynastie spája s odplatou za krv, ktorú preliala Jezabel (2 Kr 9,7). Takže skôr ako ju sám Jehu obviní z čarov a smilstiev (2 Kr 9,22), Jezabel je pripísaná vina za preliatie krvi, ale ani v tomto prípade nejde o krv Nabota, ale o krv prorokov, Pánových služobníkov.

Na základe toho môžeme konštatovať, že v obvinení Jezabel z «čarov a smilstiev» je implicitne, ale jasne vyjadrené obvinenie spojené s kultom Bála, t.j. cudzích bohov, a s praktikami cudzích národov, ktoré odvádzali Izrael od vernosti Bohu. A hoci v biblických textoch je metafora smilstva zvyčajne použitá na vyjadrenie nevernosti Božieho ľudu, tu je jej použitie obrátené a zo smilstva je obvinená Jezabel, fenická princezná. To znamená, že viac ako na nevernosť ľudu je v tomto texte dôraz položený na kúzlo a na príťažlivosť náboženských praktík okolitých národov, ktoré priviedli Izrael k nevernosti. Práve príťažlivosť ukrýva v sebe o to väčšie nebezpečenstvo. V synchronickom čítaní je brutálna smrť Jezabel (2 Kr 9,30-37) naplnením proroctva, ako aj dôsledkom jej “zvádzania” a “čarov”, ktoré narušili pokoj v Izraeli (2 Kr 9,22).

Druhé obvinenie spojené s כַּשְׁפִּים, «čarami», je vznesené proti asýrskemu mestu Ninive v knihe proroka Nahuma. Orákulum, ktorým sa otvára tretia kapitola, opisuje, rovnako ako predošlá kapitola proroctva, zničenia mesta, ale pohľad proroka sa tu koncentruje na príčiny jeho pádu²⁵. Tie sú explicitne menované v Nah 3,4:

מַרְבַּּ זְנוּנֵי זוֹנָה	Pre množstvo smilstva smilnice,
טוֹבַת הָן בְּעֵלַת כַּשְׁפִּים	očarujúcej krásy, znalejš čarov,
הַמְכַרְתַּת גּוֹיִם בְּזוּנוֹנֶיהָ	ktorá svojím smilstvom predávala národy
וּמְשַׁפְּחוֹת בְּכַשְׁפֶּיהָ	a kmene svojimi čarami.

²⁵ Porov. PATTERSON, Richard D.: *Nahum, Habakkuk, Zephaniah* (WEC), Chicago : Moody Press, 1991, 81.

Jeden z významov predložky מִן, ktorou je uvedený tento verš, je indikácia príčiny, dôvodu (JOU MUR, 170i).

Skôr ako sa priamo dotkneme konceptu mágie, divinácie a idolatrie, pozrime sa na termíny, ktoré tvoria bezprostredný kontext a pomenúvajú mesto Ninive. Je dôležité mať na mysli to, čo sme povedali v prípade Jezabel. Metafora smilstva (זִנְיָהּ זִנְיָהּ) tu nie je použitá na opísanie porušenia zmluvy, ako v iných textoch, kde je zo smilstva obvinený Izrael (Oz 2; Jer 3; Ez 16; 23). Tým je v obvinení personifikovaného Ninive dôraz presunutý na jeho príťažlivosť a krásu, ktorou zvädzalo celé národy. Prorok Nahum akoby chcel ešte viac zdôrazniť tento aspekt a explicitne ho vyjadruje syntagmou חֵן טוֹבָה, «očarujúca krása». Podstatné meno חֵן má dva základné významy: prvým je «pôvab», ktorý sa vzťahuje na príjemný vzhľad osôb alebo vecí; druhým je «priazeň, náklonnosť, milosť», ktorý vyjadruje pozitívny postoj jednej osoby voči inej²⁶. Čo sa týka prídavného mena טוֹב/טוֹבָה, ak je v biblických textoch použité ako *nomen regens* na opísanie krásy ako fyzickej kvality osoby, je vo väčšine výskytov spojené s podstatným menom, ktoré definuje vzhľad²⁷. Höver-Johag podotýka, že tento fakt je spôsobený orientálnou mentalitou, v ktorej krása je viac kategóriou schopností a nadania ako vzhľadu²⁸. Prorok Nahum použitím spojenia týchto dvoch pojmov (חֵן טוֹבָה) predstavuje personifikované mesto Ninive ako pôvabnú a atraktívnu ženu, ale zároveň ako tú, ktorá vie šikovne použiť svoje kvality. Samostatne môže byť takáto charakteristika ženy považovaná za pozitívnu. Berúc však do úvahy, že syntagma sa nachádza uprostred ďalších dvoch denominácií, ktoré sú zjavne negatívne a charakterizujú Ninive ako smilnicu (זִנְיָהּ) a pani čarov (בְּעֵלְתָּי כְּשָׁפִים), pomenovanie mesta ako ženy s očarujúcou krásou plní v kontexte úlohu príťažujúceho aspektu a poukazuje na zvrátenosť Ninive. Tá, ktorá iným preukazuje priazeň a náklonnosť a ktorej krása je vysoko cenená, je v skutočnosti tou, ktorá zvädza iných svojím vzhľadom a svojimi krásnymi slovami, aby z toho mohla vyťažiť.

Trojité označenie Ninive vo v. 4a je echom úvodného obvinenia, v ktorom prorok nazýva Ninive krvavým mestom, samou falošnosťou, plnou koristi, tou, ktorá neprestáva plieniť (Nah 3,1: הוּי עִיר דְּמַיִם כְּלָה כַּחַשׁ פָּרֶק

²⁶ Porov. FREEDMAN, David N. – LUNDBOM, Jack R. – FABRY, Heinz-Josef: חֵן. In: *ThWAT* III, 1982, 25-26.

²⁷ Porov. Gn 24,16; 26,7; 1 Sam 16,12; 2 Sam 11,2; 1 Kr 1,6; Est 1,11; 2,2.3.7; Dan 1,4. V 1 Sam 25,3 je takto vyjadrená schopnosť zdravého úsudku Abigail, ku ktorej je pridružená krása tejto ženy, vyjadrená prídavným menom יָפָה (porov. tiež Gn 29,17; 1 Sam 16,12; Est 1,11; 2,7).

²⁸ HÖVER-JOHAG, Ingeborg: טוֹב. In: *ThWAT* III, 1982, 326.

מְלֵאָה לֹא יִמִּישׁ טָרָף (מְלֵאָה לֹא יִמִּישׁ טָרָף). Vo v. 4 akoby prorok skonkrétnil toto prvé všeobecné obvinenie²⁹, ktoré zahŕňa rôzne formy imperializmu, útlaku, deportácie a vykorisťovania národov, a čo určite nezostalo bez dopadu aj na oblasť náboženstva a kultu.

Tretia denominácia označuje Ninive ako «pani čarov», ako «znalú čarov», čo v tomto proroctve určite nie je iba metaforickým výrazom. V prorockej knihe Nahuma, vďaka jej poetickému literárnemu štýlu, sú koncepty vyjadrené koncízne, stručne a výstižne. Nachádzame tu iba jediný termín zo sémantického poľa mágie a divinácie, ktoré sme analyzovali vyššie (Dt 18,10-11). כְּשָׁפִים, «čary», ako synonymum týchto pojmov, zahŕňa rôzne druhy divinácie a mágie, čo zároveň znamená komunikáciu s nadprirodzeným svetom. Ako sme videli, tieto praktiky boli v Izraeli zakázané, ale naopak, veľmi rozšírené v Mezopotámii. Je veľmi pravdepodobné, že touto formuláciou prorok naráža na tento jav. Práve astrológovia, znalci divinácie a mágie, tvorili elitu, ktorá bola na asýrskom kráľovskom dvore v úzkom kontakte s kráľom. Oni poskytovali kráľovi informácie a interpretácie vzhľadom na to, čo sa udialo, ako aj na budúcnosť, a preto zohrávali dôležitú úlohu v rozhodovaní, či už vojnových, alebo iných záležitostí.

V analýze Dt 18,10-15 a 2 Krn 33,2-11 sme videli, že praktizovanie mágie a divinácie bolo v neskoršej teologickej reflexii Izraela, ktorý bol vyzvaný nekonať ich, chápané ako príčina vyhnania národov zo zeme alebo odvrátenia samotného Izraela do exilu. Trest pre Ninive a jeho zánik je opísaný podobne. Veľmi živé vykreslenie porážky asýrského vojska a zničenia mesta sa začína v Nah 2,2 slovami: «Vystupuje proti tebe ničiteľ», doslovne «ten, ktorý rozoženie, rozpráši» (עַל-פְּנֵיךָ) a v závere knihy prorok Nahum vzťahuje nezvratné následky devastácie mesta na celý národ a proklamuje: «Roztrúsený je tvoj ľud po horách a nik ho nepozbiera» (Nah 3,18: נִפְשֵׁי עַמְּךָ). Týmito slovami je naznačená smrť personifikovaného Ninive a zánik celého impéria.

Na záver sa ešte krátko dotkneme spojenia termínov כְּשָׁפִים a וְנִינִים, «čary a smilstvá». Nah 3,4 a 2 Kr 9,22 predstavujú jediné biblické texty, v ktorých sa tieto pojmy vyskytujú spolu a toto spojenie aplikované na dve

²⁹ Porov. KLOPFENSTEIN, Martin A.: *Die Lüge nach dem Alten Testament. Ihr Begriff, ihre Bedeutung und ihre Beurteilung*, Zürich : Gotthelf-Verlag, 1964, 297-298; FABRY, Heinz-Josef: *Nahum* (HThKAT), Freiburg im Breisgau : Herder, 2006, 191.

ženské postavy sa nezdá náhodné. V predchádzajúcej analýze, týkajúcej sa Jezabel, sme ilustrovali, že obvinenie je úzko spojené s kultom cudzích bohov a jeho atraktivnosťou, čo predstavovalo pre Izrael neustále nebezpečenstvo idolatrie.

Aj keď na prvý pohľad sa aspekt idolatrie v obvinení voči Ninive (Nah 3,4) nemusí zdať veľmi zjavný, výraz použitý v nasledujúcich veršoch orákula, ktoré opisujú trest Ninive (Nah 3,5-6), považujeme za vzťahujúci sa na túto problematiku. Vo v. 6 prorok nechá zaznieť zásah samého Boha, ktorý vyslovuje verdikt: «Vrhnem na teba špinu (וְהִשְׁלַכְתִּי עֲלֶיךָ שִׁקְצִים), potupím ťa a spravím ťa divadlom» (Nah 3,6). Na viacerých miestach je v prococtve Nahuma opísaný trest v zmysle odplaty, t.j. že Ninive je potrestaná tým istým zlom, ktoré spáchalo. Čo v tom prípade znamená akt «vrhnutia špiny»? Prorok na tomto mieste použil termín שִׁקְצִים, ktorý nie je irelevantný. Základný význam slovesného koreňa שִׁקַּץ je «hnusiť sa, zakúsiť ošklivosť, odpor, hnus», avšak v deuteronomistickej literatúre a u prorokov je podstatné meno aplikované na modly, ktoré sú takto pokladané za odporné, hnusné³⁰. Termín má navyše silnú konotáciu výsmechu a zvyčajne označuje božstvá cudzích národov. V Dt 29,15-16 sú takto nazvané božstvá Egypťanov a národov, cez ktoré Izrael prešiel po oslobodení z Egypta. Na túto podstatnú udalosť Izraela – vyslobodenie z Egypta – sa odvoláva aj prorok Ezechiel (20,7.8). Vo v. 7 zaznie výzva, aby sa Izrael nepoškrňoval egyptskými modlami (גְּלוּלֵי מִצְרַיִם) a aby zavrhol ošklivosť svojich očí (שִׁקְצֵי עֵינָיו). Pojmy «modly» a «ošklivosť» takto vytvárajú paralelu. Okrem toho posledné slovné spojenie stavia spomenutím zraku do popredia viditeľnú formu modiel. Pre ľud, ktorý si nemal vytvoriť žiaden, ani liaty, ani vytesaný obraz Boha, to znamenalo prítiažlivý a atraktívny rozmer.

Kontext, v ktorom sa u proroka Nahuma vyskytuje pojem שִׁקְצִים, je modernými komentátormi často považovaný za sekulárny, a preto mnohí navrhujú prekladať termín ako «špina, odpadky» alebo «výkaly»³¹. Tento

³⁰ Porov. Dt 7,26 [bis]; 29,16; 1 Kr 11,5.7 [bis]; 2 Kr 23,13 [bis].24; 2 Krn 15,28; Is 66, 3.17; Jer 4,1; 7,30; 13,27; 16,18; 32,34; Ez 5,11; 7,20; 8,10; 11,18.21; 20,7.8.30; 37,23; Oz 9,10. V Knihe proroka Daniela je daný pojem použitý v slovnom spojení «ohavnosť, ktorá ničí».

³¹ Porov. HALOT IV, 1640; FREEDMAN, David N. – WELCH, Asthon: שִׁקַּץ. In: ThWAT VIII, 1995, 463; WEINFELD, Deuteronomy, 323; BAUMANN, Gerlinde: *Liebe und Gewalt. Die Ehe als Metapher für das Verhältnis JHWH - Israel in den Prophetenbüchern* (SBS 185), Stuttgart : Verlag Katholisches Bibelwerk, 2000, 219. Naopak FABRY, Nahum,

preklad by však nemal byť oddeľovaný od vyššie rozoberaného významu. Práve naopak, u proroka Nahuma v istom zmysle metaforický význam nadobúda zvláštnu expresívnosť. Ninive, resp. Asýria, je takto «pokrytá špinou», ktorou ona sama znečistila národy. Tento termín je v našom ponímaní vybratý autorom zámerne, aby vzbudil v poslucháčoch proroctva ošklivosť, odpor, hnus voči postojom Ninive, voči jeho skutkom, zvädzajúcim slovám a taktikám, v ktorých jeho božstvá zohrali dôležitú úlohu.

V oboch rozoberaných biblických textoch sa z mágie obvinené ženské postavy stali symbolom akejkol'vek moci, ktorá odvádza Izrael od vernosti Bohu. Vzťah medzi mágiou a kultom, ktorý sme pozorovali už v dvoch blízko seba stojacich nariadeniach v Knihe zmluvy (Ex 22,17.19), sa v týchto biblických textoch stal zjavnejším a intenzívnejším. Nebezpečenstvo, ktoré Jezabel a Ninive predstavujú, sa týka vzťahu vyvoleného národa k Bohu, a preto ich smrť, či zánik sú biblickými autormi predstavené ako trest za ich konanie.

Záver

Uskutočnená analýza potvrdzuje, že príkaz týkajúci sa mágie, formulovaný v Ex 22,17 ženským prídavným slovesom פָּשַׁע , sa nevzťahuje na konkrétnu osobu, ale na samotnú aktivitu bez rozdielu, či ju vykonáva žena alebo muž. Rovnako sa daný pojem netýka ani niektorej konkrétnej formy mágie alebo divinácie, ale predstavuje súhrnný pojem pre všetky tieto praktiky, ktoré boli v Izraeli zakázané a v ktorom akákoľvek forma mágie a divinácie stojí v príkrej opozícii k prorockej úlohe. Z tohto dôvodu nemá byť ponechaný nažive nikto, kto sa týmito praktikami zaoberá. Nie je jasné, či trest smrti požadovaný v Ex 22,17 bol aj uplatňovaný. Ale je isté, že táto literárna formulácia znamená výstrahu, napomenutie a poukazuje na závažnosť dôsledkov, ktoré tieto praktiky majú pre spoločenstvo vyvoleného národa a pre jeho jedinečný vzťah k Bohu, uzavretý zmluvou na Sinaji.

Biblické texty 2 Kr 9,22 a Nah 3,4 sú alúziou na príkaz v Ex 22,17, na jeho formuláciu a ešte viac na jeho podstatu. Zatiaľ čo v Knihe zmluvy sa príkaz vzťahuje na niekoho z národa, v týchto textoch je aplikovaný na cudzie národy, ktorých praktiky boli pre Izrael neustálym nebezpečenstvom. Koncept

196. SPRONK, Klaas: *Nahum* (HCOT), Kampen : Kok Pharos Publishing House, 1997, 124, aj keď prekladá «And I shall throw filth at you», nepovažuje význam slova úplne odlišný od ostatných výskytov, kde znamená modly.

divinácie a mágie je tu oveľa užšie spojený s problematikou idolatrie, a tak fenická princezná, ako aj personifikované mesto Ninive predstavujú vážne nebezpečenstvo pre vzťah Izraela k Bohu.

Zhrnutie

Predmetom tejto štúdie je legislatívne nariadenie týkajúce sa mágie (Ex 22,17) zahrnuté v Knihe zmluvy (Ex 20,22–23,33). Krátky, ale nie bezproblémový v. 17 bol rôzne prekladaný a interpretovaný, niekedy so zámerom zmierniť tvrdosť trestu v súvislosti s praktizovaním čarodejníctva (כַּשֵּׁף). V prvej časti je poukázané na to, že predmetom nariadenia, ktoré je gramaticky formulované ženským prídavným, nie je osoba ženy, ale aktivita ako taká. Rovnako aj trest smrti poukazuje na podstatu zákazu praktizovať mágiu. Druhá časť štúdie, vychádzajúc z Ex 22,17, sa snaží vidieť dopad daného nariadenia v biblickej tradícii. V 2 Kr 9,22 a Nah 3,4 nachádzame kľúčový pojem – slovesný koreň כַּשֵּׁף – a praktizovanie mágie je formulované ako príčina smrti Jezabel a zániku personifikovaného mesta Ninive. Intertextuálna analýza ilustruje, že tieto texty sú alúziou na príkaz o čarodejníctve (Ex 22,17) a zároveň sú jeho rozšíreným pochopením.

Summary

The object of this study is the legislative statute concerning the magic (Ex 22:17), included in the Book of the Covenant (Ex 20:22–23:33). The short, yet difficult verse 17 has been translated and interpreted in different ways, sometimes in order to alleviate the severe sentence, the death penalty, given to the person practicing witchcraft. The first part of the study points out that the object of the prescription, which is grammatically formulated as the feminine participle, is not the woman herself, but the activity in itself. Likewise, the death penalty points to the nature and essentiality of the prohibition of practicing magic. The second part of the contribution, based on Ex 22:17, tries to see the impact that the statute had in the biblical tradition. In the texts of 2 Kgs 9:22 and Nah 3:4 we find a keyword – the verbal root כַּשֵּׁף – and the practice of witchcraft is formulated as a cause of Jezebel's death and of the destruction of the personified city of Nineveh. The intertextual analysis illustrates that these texts are the allusions to the statute concerning witchcraft (Exod 22:17), and at the same time, they present an extended understanding of it.

Fides Iveta Strenková CJ
Via Nomentana 250
00162 Roma, Italia
ivetacj@gmail.com

Contents

Treaties

<i>Sidonia HORŇANOVÁ</i>	
Moses' Intercessory Prayer in the Book of Exodus	1-16
<i>Jozef TIŇO</i>	
Does 2 Tim 3:8-9 Draw upon a Tradition Related to Ex 7:8-13?	17-24
<i>Peter JUHÁS</i>	
Intentional wordplay in Ex 7:11-12	25-29
<i>Fides Iveta STRENKOVÁ CJ</i>	
Witchcraft and the Death Penalty (Ex 22:17)	30-47
<i>Mykhaylyna KEUSKOVÁ</i>	
The Motif of the Promised Land in the Book of Exodus	48-71
<i>Daniel SLIVKA</i>	
Early Christian Schools and Their Interpretation of Some Themes from the Book of Exodus	72-85
<i>Eubomír PODHORSKÝ</i>	
A View of Egypt and the Land of Goshen from the Perspective of the Mid-16th Century BCE Exodus	86-114

Reflexie

<i>Dominik BERBERICH</i>	
Reflection on Vocation and Election in the Book of Exodus	115-121

Obsah

Štúdie

Sidonia HORŇANOVÁ Mojžišova príhovorná modlitba v Ex 32	1-16
Jozef TIŇO Opiera sa 2 Tim 3,8-9 o tradíciu spojenú s Ex 7,8-13?	17-24
Peter JUHÁS Želaná hra v Ex 7,11-12	25-29
Fides Iveta STRENKOVÁ CJ Čarodejníctvo s trest smrti	30-47
Mykhaylyna KEUSKOVÁ Motív prisľúbenej zeme v Knihe Exodus	48-71
Daniel SLIVKA Starokresťanské školy a ich interpretácia niektorých tém z Knihy Exodus	72-85
Ľubomír PODHORSKÝ Pohľad na Egypt a krajinu Góšen z hľadiska exodu v pol. 16. stor. pred n. l.	86-114

Reflexie

Dominik BERBERICH Reflexia o povolání a vyvolení v Knihe Exodus	115-121
Abstrakty	122-124